

משך חכמה

פרשת בלק פסקא ו - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

תְּדַבֵּר: מדוע בנבואות ראשונות הזכיר בלק ולא באחרונות

מדוע בנבואות הראשונות מזכיר בלק ולא באחרונות

(כג, טז) הנה² בשתי הנבואות הראשונות (כג, ו. כג, טז) נאמר שוב אל בלק, משום שנאמרו אל בלק, שהזכיר שמו בהם, מן ארם וכו' (כג, ז), שמע בלק³ (כג, יח), אבל האחרונות לא נאמרו לבלק. וטעמו, משום דדבר בהן על מלכות בית דוד, כמו ותנשא מלכותו, מחץ פאתי מואב, ודוד היה מרות (רות, ד, יז) שבאה מבלק מלך מואב (סוטה מז, א), ולכן לא דבר לבשר אליו הטוב לו.

[ח]

(כג, כא-כב) לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו: אל מוציאם ממצרים פתועפת ראם לו:

ביאור סמיכות הפסוקים

(כג, כא-כב) לא הביט און וכו'. פירוש⁴, שחטא העגל אינו מביט

² תוכן דבריו, דהנה שלושה נבואות נתנבא בלעם. בשני הנבואות הראשונות אמר לו ה' שינבא לבלק, כדכתיב בנבואה ראשונה (פסוק ה) "וַיִּשָּׂא ה' דָּבָר בְּפִי בְלָעֵם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תִדְבָּר", ובנבואה שניה (טז) "וַיִּקְרָא ה' אֶל בְּלָעֵם וַיִּשָּׂא דָבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תִדְבָּר", אבל בנבואה השלישית לא נאמר שיאמר לבלק. וצריך טעם בדבר. ומבאר המשך חכמה דשתי הנבואות הראשונות נאמרו לבלעם שיאמר לבלק, כדכתיב בנבואה ראשונה (ז) "וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר מִן אֲרָם יִנְחָנִי בָלָק מֶלֶךְ מִזְרָאֵל מִהַרְרֵי קָדִים לְכֹה אָרָה לִי יַעֲקֹב וְלָכֹה זַעֲמָה יִשְׂרָאֵל". וכן בנבואה שניה (יח) "וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוּם בָּלָק וּשְׂמַע הַאֲזִינָה עֲדֵי בְנוֹ צִפֹּר". אבל נבואה שלישית לא נאמרה לבלק, לכן לא מוזכר שמו בה. והטעם שלא נאמרה נבואה שלישית לבלק, כיון שנבואה שלישית היא על מלכות דוד, וכיון שרות יצאה מבלק (סוטה מז, א), לא דבר לבשר לו הטוב, דרק נבואה רעה אמר ה' שיגיד לבלק [להראותו שאין חפץ ה' אלא לברך את ישראל].

³ כך הוא בנדרפס. אבל יש כאן טעות דפוס דבכתוב כתיב קוּם בָּלָק וּשְׂמַע. וצריך לעיין בכתב היד.

⁴ תוכן דבריו, דבא לבאר מה משמעות סמיכות הפסוקים "לא הביט און

[ו]

(כג, יד) וַיִּקְחֵהוּ שְׂדֵה צִפִּים אֶל רֹאשׁ הַפְּסָגָה וַיָּבֵן שְׂבָעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ:

מדוע בפעם השניה לא אמר לו בלעם להכין מזבחות

(כג, יד) בפעם השני¹ (כג, יד) לא הגיד בלעם לבלק הכן לי בזה שבעה מזבחות, משום דבלק הבין מדעתו, דכמו שעשה בפעם הראשון כן צריך לעשות בפעם שני. אבל בפעם השלישי שלקחו ראש הפעור (כג, כח), ועבודתו בבזוי, לכן לא ידע אם יזבח למבזוין, עד שאמר לו בלעם (שם פסוק כט) בנה וכו'. וכן אמר ר' אליעזר בסנהדרין (סא, א) מנין לזובח למבזוין. יעויין רש"י שם דבעי קרא לחייב זובח לפעור ומרקוליס דהוי מבזוין, יעויין שם.

[ז]

(כג, טז) וַיִּקְרָא ה' אֶל בְּלָעֵם וַיִּשָּׂא דָבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה

¹ תוכן דבריו, דבא ליישב מדוע בפעם הראשונה אמר בלעם לבלק שיבנה לו מזבח, כדכתיב, (במדבר כג, א) "וַיֹּאמֶר בְּלָעֵם אֶל בָּלָק בְּנֵה לִי מִזְבֵּחַ שְׂבָעָה מִזְבְּחֹת וְהִכֵּן לִי בְּזֶה שְׂבָעָה פְּרִים וְשְׂבָעָה אֵילִים". ובפעם השניה לא אמר לו שיבנה לו, ככתוב (כג, יד) "וַיִּקְחֵהוּ שְׂדֵה צִפִּים אֶל רֹאשׁ הַפְּסָגָה וַיָּבֵן שְׂבָעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ". ובפעם השלישית (פסוק כט) שוב ביקש שיבנה לו. והוא פלא.

ומבאר, שבאמת בכל הפעמים בלק הכין לו מזבחות, אלא שבפעם הראשונה לא ידע בלק שבלעם רוצה לזבוח, עד שאמר לו בלעם שיעשה לו מזבחות, אבל בפעם השניה הכין ללא ציווי מבלעם כי כבר ידע מהפעם הראשונה. אבל בפעם השלישית לא ידע אם בלעם יזבח, כיון שבלק לקח את בלעם לראש פעור (פסוק כח), וכיון שעבודתו של פעור בזויה, לא ידע בלק אם בלעם יזבח לעבודה בזויה, עד שאמר לו בלעם בנה לי בזה (פסוק כט).

ומביא המשך חכמה ראייה שיש להסתפק אם יש לזבוח לעבודה זרה מבזוה, דגרסינן בסנהדרין (סא, א): "אמר רבי אליעזר מניין לזובח בהמה למרקוליס שהוא חייב כו' ופרש"י "אמר ר' אלעזר מניין לזובח בהמה - שהיא עבודת כבוד למרקוליס שעבודתה בזוין, והוא הדין לפעור" עכ"ל. הנה מבואר שצריך קרא מיוחד לחייב זביחה לעבודה בזויה, ולכן בלק לא ידע אם בלעם יזבח לפעור, עד שאמר לו בלעם שיכין לו מזבחות.

משך חכמה

פרשת בלק פסקא ו - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

(כג, כא) לא הָבִיט אָנוּ בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עֲמֵל בְּיִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהָיו
עֲמֹ וּתְרוּעַת מִלְּךָ בּוֹ:

ביאור עמוק מאוד בין הבדל השגת הנבדאים לבורא

(כג, כא) ותרועת מלך בו. ראש השנה (לב, ב) אלא מלכיות תלת

לאון כלל, והראיה, שה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו ומוציאם
ממצרים. הללו עובדי עבודה זרה כו' ואפילו הכי הוציאם
ממצרים, ופשוט.

[ט]

(מח, יב) "שָׁמַע אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּשְׁרָאֵל מִקְרָאֵי אֲנִי הוּא אֲנִי רִאשׁוֹן אֶף אֲנִי
אֶתְרוּן", הקדים ההוה, ולאחריו העבר והעתיד.
ולעומת זאת מצאנו שהקדימו הנביאים העבר והעתיד לפני ההוה, כדכתיב
(ישעיהו מד, ו) "פֶּה אָמַר ה' מִלְּךָ יִשְׂרָאֵל וְגִאֲלוֹ ה' צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וְאֲנִי
אֶתְרוּן וּמִבְּלִעְדֵי אֵין אֱלֹהִים", הנה העבר והעתיד - אֲנִי רִאשׁוֹן וְאֲנִי אֶתְרוּן -
קודם להוה ומבליעדי אין אֱלֹהִים.

ומבאר המשך חכמה, שסדר גודל חוזק ההרגשה וההשגה של הנבדאים בכל
דבר הוא: הוה, עבר, ועתיד. שההוה הוא מוחשי ממש, ולאחריו העבר
ששלט עליו כבר החוש ההשגה ואינו מוחש כהוה כי יש קצת שכחה על
העבר, ולבסוף העתיד, שהשגתו אינה מוחשית אלא מתוך אמונה והבנה על
העבר, האדם משיג את העתיד. לכן סדר חוזק גודל ההשגה של הנבדאים
היא: ההוה ראשון, שהוא החזק ביותר. ולאחריו העבר, ולבסוף העתיד.

ולכן בכל מקום שמדברים מהשגת הנבדאים, סדרו פסוקי המלכויות בסדר
זה, והקדימו הפסוק בפרשת בלק שמדבר בהוה ותְרוּעַת מִלְּךָ בּוֹ, ולאחריו
העבר - ויהי בישורון מלך (דברים לג, ה), ולבסוף העתיד - ה' ימלוך לעולם
ועד (שמות טו, יח). ולכן גם סדרו סדר הכפרה בסדר זה, לפי חוזק השגת
הנבדאים, ולכן הפסוקים בישעיהו (מח, יב. מג, י) הם בסדר זה.

אבל השגת הבורא אין לה תפיסה ושייכות כלל להשגת הנבדאים, כמו
שמבאר הרמב"ם ביסודי התורה (ב, י), "וז"ל: "הקדוש ברוך הוא מכיר
אמתו, ויודע אותה כמו שהיא, ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כמו שאנו
יודעין, שאין אנו ודעתנו אחד, אבל הבורא יתברך הוא ודעתו וחיי אחד,
מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד, שאלמלי היה חי בחיים ויודע בדעה
חוץ ממנו, היו שם אלוהות הרבה, הוא וחיי ודעתו, ואין הדבר כן, אלא
אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד. נמצאת אתה אומר, הוא היודע,
והוא הידוע, והוא הדעה עצמה - הכל אחד. ודבר זה אין כח בפה לאומרו
ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו, ולפיכך אומר חיי פרעה
(בראשית מב, טו-טז) וְחַי נִפְשָׁךְ (שמואל א כ ועוד) ואין אומר חיי ה' אלא
חיי ה', שאין הבורא וחיי שנים, כמו חיי הגופים החיים, או כחיי המלאכים,
לפיכך אינו מכיר הבוראים ויודעם מחמת הבוראים כמו שאנו יודעין אותם,
אלא מחמת עצמו ידעם, לפיכך מפני שהוא יודע עצמו יודע הכל שהכל

בְּיַעֲקֹב כו' ה' אֱלֹהָיו עֲמֹ כו' אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם כו'". ומה נתכון בזה
לומר. ומבאר דכונת בלעם לומר שחטא העגל שעבדו עבודה זרה אינו מביט
בהן און, והראיה, שאף על פי שחטאו בחטא העגל ה' עמם, ותרועת מלך
בו, ולכן סמך יציאת מצרים, לומר, שכשם שהוציאם ממצרים אף על פי
שהללו עובדי עבודה זרה, דהיינו ישראל, וכן המצרים, אף על פי כן אהב
ה' אותם והוציאם ממצרים, כמו כן כשחטאו בעגל ועבדו עבודה זרה, אינו
מביט און, ותרועת מלך בו.

⁵ תוכן דבריו, בא לבאר ענינים עמוקים מאוד: א. איתא בראש השנה (לב,
ב) דסדר פסוקי המלכויות הם: ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו (במדבר כג,
כא), ויהי בישורון מלך (דברים לג, ה), ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח).
וצריך טעם מדוע לא סדרו הפסוקים לפי סדר הכתובים, והקדימו הפסוק
בפרשת בלק שבבמדבר ראשון, ולאחריו הפסוק בדברים, ולבסוף הפסוק
בשמות. והר"ן כתב בשם גאון שלאו בדוקא הוא. ולא נראה למשך חכמה
שבסתם לא דקדקו חז"ל בסדר הפסוקים, אלא הם בודאי בדקדוק גדול,
וצריך טעם לזה.

ב. מדוע כשמוזכר מלכות ה', לפעמים ההוה מוקדם לעבר והעתיד,
ולפעמים העבר והעתיד מוקדם להוה, והרי הסדר הפשוט הוא: עבר, הוה
ועתיד. דהנה בסידור התפלה סידרו לומר ה' מִלְּךָ - ההוה ראשון, ולאחר
מכן ה' מִלְּךָ - העבר קודם לעתיד, ולאחר מכן ה' מִלְּךָ - העתיד אחרון.
וכן מצאנו לענין כפרה סדרו בתפלת יום כיפור ההוה ראשון, ולאחריו העבר
ואחרי כן העתיד, שזה לשון סדר התפלה ביום כיפור: "כאמור (ישעיה מג,
כה) אנכי אנכי הוא מוחה פשעך למעני - זה בהוה, ונאמר (שם מד, כב)
מחיתי כעב - זה בעבר, ונאמר (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר וכו' - זה
בעתיד".

וכן הוא בישעיהו (מח, יב) "שָׁמַע אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּשְׁרָאֵל מִקְרָאֵי אֲנִי הוּא אֲנִי
רִאשׁוֹן אֶף אֲנִי אֶתְרוּן", הקדים הוה ראשון - אֲנִי הוּא, ולאחר מכן העבר
והעתיד - אֲנִי רִאשׁוֹן אֶף אֲנִי אֶתְרוּן. וכן בישעיהו (מג, י) "אֲתָם עַדֵי נָאֵם ה'
וְעַבְדֵי אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְמַעַן תִּדְעוּ וְתִאָּמְנוּ לִי וְתִבְיִנוּ כִּי אֲנִי הוּא לֹא נִוְצָר
אֵל וְאֶתְרִי לֹא יִהְיֶה", ההוה קודם, ולאחריו העבר והעתיד. ועוד בישעיהו

משך חכמה

פרשת בלק פסקא ו - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

לענין כפרה סדרו כן.

[*]

אולם אצל הבורא יתעלה, אצלו אין השגתו מתוספת על עצמותו, ועצמותו עם השגתו אחד, כמו שכתב רבינו (הרמב"ם) בספר המדע הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה יו"ד. ואצלו אין הזמן המשוער מביא עליו הידיעה, שהזמן אצלו בנברא מן הנבראים שהימצאם תלוי במציאותו וברצונו, שהוא חידשם אחרי ההעדר והאפס. והוא מביט על כל הדברים העתידיים במבט והשגה נוכחית כעל ההוה בהשואה גמורה, כמו שכתב בתוספות יום טוב בשם ר' משה אלמושיניו על המשנה (אבות ג, טו) הכל צפוי והרשות נתונה. לכן מצדו הקדימה להעבר והעתידי להוה, מצד שההוה הוא נקודה קטנה בלתי מתחלק, והעבר והעתידי הוא נצחיות, שכשם שאין ראשית לראשיתו, כך אין אחרית לאחריתו, ונוכל לומר עליו בהחלטה שכאשר היה כן יהיה, והעתידי אצלו במשך זמן הבלתי מוגדר ומשוער בעתיד כאשר היה בעבר. ולכן כאשר מדבר הנבואה בשמו יתברך מצדו, אמר (ישעיה מד, ו) כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות זה מצדו יתברך, אני ראשון זה העבר, אני אחרון זה העתידי, ומבלעדי אין אלקים זה ההוה. הנה סדר ההוה במאוחר שהוא בלתי משך כלל כמו שבארנו. אמנם שם מח (פסוק יב) אמר שמע אלי יעקב וישראל מקראי, שישמעו וישיגו, אני הוא זה ההוה, אני ראשון ואני אחרון. שהמבט ההוה אשר הוא מורגש על ידי המוחש הוא יותר בחזק ההשגה, לכן הקדימו, כמו שביארנו. וכך⁶ (ישעיה) מג (פסוק יוד)

הוא דהויו, ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו (במדבר כג, כא), ויהי בישרון מלך (דברים לג, ה), ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח). וכתב הגאון [הביאו הר"ן] דגמרא לאו בסידרא דקראי נקיט, ולאו בדוקא נקטיה, והכי נהיג בסידורי. ובאמת נראה דהגמרא בדוקא נקיט, דתפסו סדר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד, שההוה קודם, ואחר זה העבר, ואחר זה העתידי. לכן, ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו, שהוא ההוה הקודם, ואחרי זה ויהי בישרון מלך שהוא העבר, ואחרי זה ה' ימלוך בעתיד. והטעם, שהוא מושג במצב הנוכח, המבט המוחשי, ומזה יש לו דין קדימה על העבר, שאינו רק בכוח הזוכר המציין במוח מה שכבר היה. והעבר קודם להעתידי, אשר אינו מוגדר בהשכל בציר מודקדק ואמיתי כהעבר, רק משוער, ועיקרו בכוח המדמה. וזה ברור מצד השגתו שהוא רק על ידי השכל הנקנה המיתוסף על עצמותו, והשגתו מובאה באמצעות החושים המובילים התנועה והידיעה המועתקת ממסובב להסבה, ובאמצעות הזמן המוחש המוגדר על ידי הגלגלים, אשר אז ההוה מוחשי, והעבר מושכל מאשר שלט עליו החוש, והעתידי מצויר בלי חלה עליו המבט המוחשי כלל. לכן הקדימה להוה, מפני שההשגה בו נתעצמה יותר ומדויקת ואמיתית מאשר בהשגה העברה. וכן בעבר להעתידי. ולפי חוזק ההשגה וההרגשה בא סידורו כן. וכן סדרו בתפילת יום הכיפורים, כאמור (ישעיה מג, כה) אנכי אנכי הוא מוחה פשעך למעני - זה בהוה, ונאמר (שם מד, כב) מחיתי כעב - זה בעבר, ונאמר (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר וכו' - זה בעתיד. הרי גם

ולאחר מכן העתידי - וְאֲנִי אֶתְרוֹן. ולבסוף ההוה - וּמִבְּלַעְדֵי אֵין אֱלֹהִים. ובוזה מיושב כל הדקדוקים. זה תוכן דבריו. ולהלן יבואר בס"ד עוד ענינים שהולך ומבאר על פי דרכו בזה.

⁶ על פי דרכו מבאר מדוע כתוב ג' לשונות בישעיהו (מג, י) ידיעה, אמונה, הבנה, כדכתיב: "אַתָּם עֲדֵי נֶאֱמַר ה' וְעֲבָדֵי אֲשֶׁר בְּתַרְתִּי לְמַעַן תִּדְעוּ וְתִאֱמְרוּ לִי וְתִבְיֵנוּ כִּי אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא נֹצֵר אֵל וְאֶתְרִי לֹא יִהְיֶה". וצריך טעם בזה. ומבאר שלשון הבנה הוא על ההשגה בהוה, שהוא מורגש בבנה המתפשטת בלב, "וְתִבְיֵנוּ - כִּי אֲנִי הוּא". ותדעו, הוא על ההשגה בעבר - "לְפָנַי לֹא נֹצֵר אֵל", שהעבר הוא ידוע. ולאחריו נקט לשון השגה בעתיד וְתִאֱמְרוּ - וְאֶתְרִי לֹא יִהְיֶה. [והקדים העבר והעתידי להוה, כיון שרצה הכתוב לסמוך ההוה למילים וְתִבְיֵנוּ כִּי אֲנִי הוּא. לכן הקדים העבר שהוא קודם לעתיד, ולאחריו העתידי, ולאחר מכן ההוה, וסמך לו וְתִבְיֵנוּ כִּי אֲנִי הוּא]

נסמך לו בהוייתו". עכ"ל. הנה מבואר שהשגת הבורא אינה על ידי חושים, או על ידי דמיון והשגה חיצונית, אלא הוא והשגתו אחד הוא, ואין לנו מושג ותפיסה בהשגה זו כלל, לכן בכל מקום לא כתוב על ה' ה' ה', שמשמעו שיש לו חיים, והוא חי, אלא ה' ה', שמשמעו שמציאותו חיה. לפיכך כשהכתוב מדבר מהשגת הבורא בעצמו, אינו מסדר הזמנים לפי גודל וחוזק ההשגה, כי אין השגתו כהשגת הנבראים, והעתידי העבר וההוה שוים, אלא מסדר לפי משך הזמן המושג על ידי הנבראים.

והנה זמן ההוה הוא הזמן הדק ביותר, כי ברגע קטן הוא עובר, לפיכך ההוה הוא אחרון, ומקדים העבר לעתיד, אף על פי שאצל הבורא הם שוים, שכיון שהם שוים מקדים העבר לעתיד, שזהו סדר הזמנים שאין להם סוף, מה שאין כן ההוה עובר ברגע אחד, לכן כשמדבר בהשגת הבורא בעצמו מקדים העבר (ישעיהו מד, ו) "כֹּה אָמַר ה' מְלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ ה' צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן.

משך חכמה

פרשת בלק פסקא ו - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שנעשו כמלאכי השרת, ואני אמרתי אלקים אתם (תהלים פב, ו). ולכן אמרו (ערובין נד, א) אלמלא לא נשתברו לוחות לא נשתכחה תורה מישראל, שנאמר (שמות לב, טז) חרות על הלוחות. ואם כן, אצל הנבראים האישיים העליונים מרגישים העבר כמו ההוה, ולכן העבר קודם, שהוא יותר במשך הזמן על ההוה שהוא רגע בלתי מתחלק. ולכן אמר ר' יוחנן בירושלמי סנהדרין ריש פרק קמא אין הקדוש ברוך הוא עושה בעולמו דבר עד שנמלך בבית דין של מעלה, מאי טעמא ואמת הדבר וצבא גדול (דניאל י, א), אימתי חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת בשעה שנמלך בבית דין של מעלה. משום שמפרש ריש לקיש (שם) אלף רישא דא"ב, מ"ם באמצעיתא, תו בסופה, לאמר אני ה' ראשון וכו' (ישעיה מא, ד) שלא קבלתי מאחר, ומבלעדי אין אלקים וכו' (שם מד, ו)

הנבראים, אבל מצד שני מה שהשיגו בעבר לא נשכח מהם לעולם, ונתעצם אצלם השגת העבר באותו החוזה של השגה ההוה, כיון שאין להם שכחה, ולכן אמר דוד בתהלים (פב, ו) "אֲנִי אֶמְרָתִי אֱלֹהִים אֶתֶם וּבְנֵי עֲלִיּוֹן פִּלְכֶם", ופסוק על מתן תורה נאמר (עבודה זרה ה, א. ועוד) ואמרו בעירובין (נד, א): "אמר רבי אלעזר מאי דכתיב חרות על הלחת, אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל", והטעם מפני שהיו נשאים כמלאכי השרת שאין להם שכחה מהעבר כלל, מה שאין כן הנבראים התחתונים שיש להם שכחה, אין השגת העבר חזקה כהשגת הוה, לכן אצל הנבראים התחתונים סדר חוזה וגודל ההשגה הוא ההוה קודם לעבר, אבל אצל האישיים העליונים שהעבר וההוה שוים בחוזה, ראוי להקדים העבר להוה, כיון שההוה הוא כרגע קט, ראוי להקדים העבר להוה.

והנה ריש לקיש שמפרש דאמת חותמו של הקב"ה, בא לבאר דברי רבי יוחנן דלעיל דאמר "אימתי חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת, בשעה שנמלך בבית דין שלמעלה", ודברי רבי יוחנן סתומים וחתמום, ובא ריש לקיש לגלות סוד כונת רבי יוחנן, ומפרש, שבמילה אמת, הסדר הוא עבר, דהיינו אלף שהיא ראשונה לסדר אב, ולאחר מכן מ"ם שהיא אמצעית לאב ורומז לזמן הוה, ותיו שהוא אחרון לאב ורומז לעתיד ולאחרון, וזה נתכון רבי יוחנן, אימתי חותמו של הקב"ה בסדר עבר הוה עתיד, דהיינו אמת, רק כאשר נמלך בפמליה של מעלה, שסדר השגתו הוא עבר הוה ועתיד, לפיכך שינה ריש לקיש סדר הכתוב והקדים "ומבלעדי אין אלהים" לאמצע, שהוא ההוה לפני העתיד, כפי סדר ההשגה של האישיים העליונים, שעליהם לרמוז על אמיתת הדרוש של רבי יוחנן, ועל עומק כונתו.

אתם עדי נאום ה', למען תדעו ותאמינו לי, ותבינו כי אני הוא, זה ההוה המורגש שעליו אמר אני הוא, ועליו אמר ותבינו, כי הוא מורגש בבינה המתפשטת בלב, לפני לא נוצר אל שעליו אמר תדעו, ואחרי לא יהיה, זה העתיד אשר אין מוגדר בהמדע, רק עליו אמר תאמינו, וזה לפי ההשגה של הנבראים, ודו"ק כי הוא עמוק.

[יא]

ולפי זה⁷, האישיים העליונים אשר המה נבראים, והשגתם מתוספת, רק זה ההבדל בין העליונים להתחתונים, שבהעליונים מתעצם הידיעה אצלם מה שנקנה להם עד שאין חסרון והעדר אחרי זה בידיעתם, ונתעצם השכל הנקנה בעצמותם ממש, והוא מורגש אצלם כמו ההוה. לכן אמרו כשעמדו ישראל על הר סיני

⁷ ועל פי דרכו הולך ומבאר דברי הירושלמי בסנהדרין (פרק א הלכה א) וז"ל: "אמר רבי יוחנן לעולם אין הקדוש ברוך הוא עושה בעולמו דבר עד שנמלך בבית דין שלמעלה מה טעם [שם א] ואמת הדבר וצבא גדול. אימתי חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת בשעה שנמלך בבית דין שלמעלה. א"ר לעזר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו. ובניין אב שבכולם [מלכים א כב כג] וה' דבר עליו רעה. מהו חותמו של הקדוש ברוך הוא רבי ביבי בשם ר' ראובן אמת מהו אמת א"ר בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם. אמר ריש לקיש אל"ף רישיה דאלפא ביתא מ"ם באמצעיתה תי"ו בסופה לומר [ישעיה מד ו] אני ה' ראשון שלא קיבלתי מאחר ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף ואת אחרונים אני הוא שאיני עתיד למוסרה לאחר" ע"כ.

והנה דברי ריש לקיש צריכים ביאור, דבכתוב (ישעיהו מד, ו) הקדים העבר והעתיד להוה, כדכתיב "אֲנִי רִאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרֹן וּמִבְלַעְדֵי אֵין אֱלֹהִים", אם כן מדוע ריש לקיש הקדים ההוה לעתיד, ושינה מסדר הכתוב ואמר "ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף – זה הוה, ואת אחרונים אני הוא שאיני עתיד למוסרה לאחר", היה לו לפרש הכתוב לפי סדר הכתוב: "ואת אחרונים אני הוא שאיני עתיד למוסרה לאחר. ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף". והוא ממש פלאי.

ומבאר המשך חכמה על פי מה שביאר לעיל, שחוזק השגת הנבראים היא בסדר הוה, עבר, עתיד. ואצל הבורא שאין מושג של השגה, הסדר הוא כפי אורך הזמן, לכן העבר והעתיד קודמים להוה, שהוא כרגע אחד. ומחדש כאן, שיש סדר אחר של השגה, והוא השגת האישיים העליונים, והם המלאכים ופמליה של מעלה, שמצד אחד השגתם היא כהנבראים, שאינם חלילה כהבורא שהוא והשגתו אחד, אלא השגתם היא נפרדת מהם ככל

משך חכמה

פרשת בלק פסקא ו - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמ טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

עולם. פירוש, כי אמיתיות הוא דבר שאינו תלוי בשום דבר, וזה הבורא, שהוא לבדו מחויב המציאות, וכל הנמצאים תלויים ברצונו, וכמו שביאר רבינו בריש ספר המדע (רמב"ם יסודי התורה א, ג-ד). וכוון לדברי הירושלמי. וזה מקרא מלא בירמיהו פרק יוד (פסוק יוד) וה' אלקים אמת [למה ש] הוא אלקים חיים ומלך עולם. ולכן אמרו⁸ (בראשית רבה א, ז) על (תהלים קיט, קס) ראש דברך אמת, ששלוש תיבות בראשית ברא אלקים, סופי תיבות אמת, התיו שהוא על העתיד והאלף שהוא על העבר קודם למס שהוא נגד ההוה, שאז ביום ראשון עדיין לא נבראו מלאכים, כדאמר בבראשית רבה (ג, ח), ולא היה שום דבר, אם כן האמת כפי השגה מצדו יתברך העבר והעתיד קודמים אל ההוה, ולכן התיו והאלף קודמים למס. וזה ענין נפלא, מורה על אמיתות הדרוש שביארנו בסייעתא דשמיא. ודו"ק.

שאינו לי שותף, ואת אחרונים אני הוא (שם מא, ד) שאינו עתיד למסורה לאחר. הרי הקדימו העבר להוה וההוה לעתיד, וזה כפי ההשגה אצל האישים העליונים, שהעתיד לא ראו, כי רק העבר הוא מורגש כהוה, ואין ידיעתם בעתיד מוקפת כהעבר וההוה, לכן העבר קודם להוה, וההוה קודם להעתיד. לכן האלף קודם שהוא עבר, והמ"ם קודם שהוא ההוה, ואחר זה העתיד. שאין זה מכפי ההשגה ממנו יתברך, שהעבר והעתיד קודם להוה, ואין כפי ההשגה אצל התחתונים בעלי ההעדור והשכחה שההוה קודם להעבר, רק כפי ההשגה אצל האישים העליונים. ולכן אימתיות חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת בסדר הזה, בשעה שנמלך בבית דין של מעלה, כפי ההשגה אצל העליונים. והמעין יתפלא, כי ריש לקיש שינה את סדר הפסוקים להראות אמיתות הדרוש, וסדר ומבלעדי אין אלקים באמצע, ודו"ק.

[יב]

ושם בירושלמי⁸ מהו אמת אמר רבי בון, שהוא אלקים חיים ומלך

חכמה, דרצונו לומר, שסופי תיבות של בראשית ברא אלקים הם אמת, ולזה נתכון דוד בתהילים, ראש דברך, דהיינו ראש דברי התורה שהם דברי ה', הוא אמת. אלא שיש לבאר, מדוע אמת של ראש התורה אינו כתוב בסדר של המילה אמת, אלא קודם התי"ו, ולאחר מכן אלף, ולבסוף המ"ם. ולאור המבואר בירושלמי שאמת רומז לזה שנמלך ה' עם המלאכים ואצלם הסדר הוא עבר הוה ועתיד, מתיישב היטב, דביום הראשון לבריאת העולם עוד לא נבראו המלאכים, כמבואר בבראשית רבה (ג, ח), אם כן לא היה אלא ה' לבדו, ואצל ה' השגת העבר והעתיד קודמים להוה, כמבואר לעיל, לפיכך התיו ראשונה ולאחריה האלף והמ"ם בסוף [אלא שעוד צריך טעם מדוע התיו ראשונה שרומזת לעתיד, לפני האלף שרומזת לעבר, והרי לעיל מצאנו שהעבר קודם לעתיד אצל הבורא. ובאמת לא קשה מידי, שאצל ה' יתברך אין הבדל בין עבר לעתיד, אלא שכאשר אומר לבני ישראל את השגתו, הוא אומר עבר לפני עתיד, שכיון שעבר ועתיד שוים מקדים העבר לעתיד, שלברואים הוא קודם, אבל בעצמותו אין הבדל, לפיכך בכונה גדולה כתוב התיו ראשונה, לרמז שאצלו יתברך אפילו העתיד קודם. וללא ספק, סודות אלו נגלו למשך חכמה ברוח הקודש, שאין בהשגת אנוש להשיגם]

⁸ על פי דרכו הולך ומבאר עוד בדברי הירושלמי דלעיל, דגרסינן "מהו חותמו של הקדוש ברוך הוא רבי יבבי בשם ר' ראובן אמת מהו אמת א"ר בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם" ע"כ. ודברי רבי בון לכאורה אין להם ביאור כלל, דמה ענין חותם אמת למה שאמר שהוא אלהים חיים ומלך עולם. ומבאר על פי דברי הרמב"ם (יסודי התורה א, ג-ד) וז"ל "ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים, הוא לבדו יהיה מצוי, ולא יבטל הוא לבטולם. שכל הנמצאים צריכין לו, והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם. לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם. הוא שהנביא אומר, וה' אלהים אמת, הוא לבדו האמת, ואין לאחר אמת כאמתתו, והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו, כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו" עכ"ל.

מבואר שאמת הוא דבר שאינו תלוי בשום דבר אחר, וזה רק הבורא יתברך, וכבר נתבאר לעיל בשם הרמב"ם, דלא כתיב ה' אלא ה' ה', שאין חיים מלבד עצמותו, אלא הוא חייו, וחיייו הוא. ולזה נתכון רבי בון, מהו אלקים אמת, על פי הכתוב בירמיהו (י, י) "וה' אלקים אמת הוא אלקים חיים ומלך עולם", כלומר, מהו אמת, שהוא אלקים חיים שאין חיים מחוץ עצמותו, אלא עצמותו וחיייו אחד הם.

⁹ על פי דרכו הולך ומבאר דברי הבראשית רבה (פרשה א, ז) דו"ל "ר' יצחק פתח (תהלים, קיט, ק"ס) ראש דברך אמת וגו', א"ר יצחק מתחלת ברייתו של עולם ראש דברך אמת, בראשית ברא אלהים" ע"כ. ומבאר המשך